

УДК 327 (469) “20”
DOI 10.30970/vir.2020.48.0.11036

СУЧАСНА ПОЗИЦІЯ ПОРТУГАЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Ігор Зінько

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032)231-41-51,
e-mail: igor_zinko@ukr.net*

Розглянуто особливості політико-правових основ та інституційного забезпечення реалізації національних інтересів Португальської Республіки на рівні міжнародних організацій як загальносвітового, так і європейського масштабів. Відзначено особливі переваги і недоліки геополітичного та геостратегічного положення Португалії, що в історичному минулому вирішальною мірою впливали на зовнішньополітичні пріоритети країни, але зараз мають менше значення. Проаналізовано еволюцію ініціатив Португалії, зумовлених все більшим відходом від ізоляціонізму та власної самодостатності до переорієнтації на переваги поглибленої інтеграції у євроатлантичні та євроінтеграційні структури. Підкреслено помітну активність Португалії у забезпеченні безпекової політики на рівні ООН, НАТО та ЄС. Відзначено зростаючі ефекти участі Португалії у діяльності інституцій ЄС, посилення зацікавленості суспільства поглибленням співробітництва з ЄС на фоні загрозливих тенденцій євроскептицизму в інших країнах. Виокремлено особливо помітні ініціативи країни в окремих спільних політиках ЄС, які її зачіпають найбільше. Окреслено наслідки для Португалії виходу Великої Британії зі складу ЄС, оскільки Лондон традиційно належав до стратегічних партнерів Лісабона. Окремо наголошено на активній позиції Португалії у Співдружності португаломовних країн світу, де їй належить культурно-історичне лідерство попри брак достатнього фінансового забезпечення багатьох ініціатив. Також проаналізовано позицію країни в Іbero-американському співробітництві як одній із форм розширення відносин ЄС з країнами Латинської Америки. Зазначено, що окремі позиції досвіду Португалії у поліпшенні власного міжнародного політичного іміджу та забезпечення активної позиції у діяльності міжнародних організацій можуть бути корисними для України.

Ключові слова: Португальська Республіка; зовнішня політика; безпекова політика; ООН; НАТО; ЄС; Співдружність португаломовних країн; Іbero-американське співробітництво; спільні політики ЄС; європейська інтеграція; міжнародні відносини.

Португалія не часто перебуває в центрі уваги українських політиків та науковців через не надто велику її вагу у світовій та європейській політиці та економіці, незначні історичні поєднання країн у минулому, а також невеликі обсяги торгівлі. Проте зростаючий інтерес до Португалії за останні роки зумовлений тим, що вона стала місцем проживання і праці десятків тисяч українських трудових емігрантів, які зуміли себе там добре зарекомендувати, створили численні культурно-просвітні та релігійні організації. Відтак сама Португалія вибудувала приязну щодо України зовнішню політику, підтримуючи її територіальну цілісність і безпеку. Для України також актуальною постала проблема розбудови успішних двосторонніх політичних, економічних та культурних відносин, захисту інтересів українців у цій державі, а також у зв'язку зі зростаючою активністю Португалії в міжнародних організаціях, особливо у НАТО та ЄС. Для нас важливо вивчати позитивний досвід набуття Португалією членства у міжнародних організаціях та формування власної активної позиції у них, спрямованої на гнучкі, цивілізовані форми захисту власних національних інтересів.

Португальська Республіка – середня за територією (92,2 тис. км²) та чисельністю населення (10,3 млн осіб, 2018 р.) країна південно-західної Європи на Піренейському півострові, яка по суходолу має лише одного сусіда – більшу і впливовішу Іспанію, що в минулому було складним чинником для безпеки та господарства країни, проте зараз, з огляду на низку новітніх обставин міжнародного життя, що визначаються членством обох країн у НАТО та ЄС, вже не має принципового значення. Тепер Португалія – класична демократична парламентська республіка, яка пододала наслідки тривалого панування фашистської диктатури Антоніо Салазара і Марселу Каетану, що завершився відносно мирним військовим переворотом у квітні 1974 р. (так звана Революція гвоздик). Щоправда, Португалія найпізніше з усіх європейських країн (окрім Росії) надала незалежність своїм численним колоніям в Азії та Африці, для більшості країн – 1974–1975 рр., а остання територія – Макао – передана до складу Китайської Народної Республіки у грудні 1999 р. у статусі спеціального адміністративного району. Численні зв'язки з колишніми колоніями, включаючи й незалежну ще з початку XIX ст. Бразилію, становлять важливий напрям зовнішньої політики Португалії і досі. Примітно, що португальські територіальні завоювання за всю історію, включаючи навіть короточасні періоди у середньовіччі, зараз належать до 53-х незалежних країн світу.

Португалія – європейська країна, однак не континентальна, а радше атлантична. У цивілізаційному вимірі вона опинилася на перетині атлантичних і загалом океанічних власних устремлінь, європейського – за посередництвом латинського, зокрема, іспанського межування та африканського сусідства. Вона загалом залишилась у сфері латиномовного і середземноморського світу, і не пристала до англосаксонського простору. Примітно, що другою країною після Іспанії до Португалії підступає Марокко, а Рабат є найближчою до Лісабона столицею, що робить її сильно причетною до африканських справ. До цікавих, важливих і навіть часом доленосних для країни територій належить архіпелаг

Азорські острови, який має вкрай важливе значення для судноплавства і загалом для безпеки в Атлантиці, та острів Мадера, який постійно відчуває подих Африки.

З інших важливих історичних передумов, що визначають теперішню зовнішню політику Португалії, варто зауважити той факт, що, незважаючи на правління фашистського режиму, завдяки підтримці Великої Британії та США і традиційній протидії більш радикальному і налаштованому на співпрацю з Німеччиною режиму генерала Франко у сусідній Іспанії, Португалії вдалося зберегти нейтралітет у роки Другої світової війни, використати свої геополітичні переваги та отримати доходи від деяких виробництв (корок, поклади вольфраму). Країна практично не зазнала збитків на фоні значних руйнувань і людських втрат у сусідніх європейських державах, включаючи й сусідню Іспанію, спустошену громадянською війною. Саме завдяки такому збігові обставин Португалія увійшла до числа країн-засновниць НАТО 1949 р., хоча і не відповідала усім тодішнім критеріям членства, а 1955 р. стала членом ООН, де доволі часто піддавалась критиці через власну жорстку колоніальну політику в Африці.

Сучасна зовнішня політика Португалії формується у площині активізації членства у міжнародних організаціях, багатосторонніх та двосторонніх міждержавних відносин та під впливом різних чинників сучасної міжнародної системи. Існує загальноприйнята думка, що квітнева революція 1974 року стала початком нової ери у португальській зовнішній політиці і вона розвивалася відповідно до трьох головних пріоритетів: Європа, Атлантичний простір і португаломовний світ. Хоча насправді кардинальні зміни у внутрішньому та зовнішньому політичному житті Португалії почалися з 1985 р., коли країну після складних політичних перипетій разом з Іспанією запросили до Європейського Економічного Співтовариства (формальне членство з 1 січня 1986 р.). Згодом цього ж року на пост президента вперше після 1926 року обрали громадського діяча – популярного політика, колишнього прем'єр-міністра, генерального секретаря Соціалістичної партії Маріу Соареша, що знаменувало завершення переходу португальського суспільства від диктатури до демократії. Зокрема, в економіці країни це означало перехід від авторитарної моделі найвідсталішої і найбіднішої країни Західної Європи і поступову інтеграцію Португалії в загальноєвропейську економічну систему.

Хоча перелічені вище три пріоритети зовнішньої політики залишаються актуальними, теперішній уряд під керівництвом прем'єр-міністра соціаліста Антоніу Кошти запровадив три додаткові виміри, а саме: підтримку португальських громад за кордоном, інтернаціоналізацію португальської економіки і зміцнення політики багатостороннього співробітництва [13].

Головною інституцією, що реалізує зовнішню політику країни, є Міністерство закордонних справ (МЗС) Португалії (*порт.* Ministério dos Negócios Estrangeiros) – зовнішньополітичне відомство уряду Португальської Республіки. Його штаб-квартира знаходиться в Лісабоні, в Palácio das Necessidades. Під егідою МЗС Португалії, серед інших, діє Інститут Камоенса

(порт. Instituto Camões), який координує спільно з міністерствами культури та освіти культурні програми у португаломовних країнах і вивчення португальської мови в усьому світі.

Португалія має достатньо велику, як для середньої за розмірами європейської країни, мережу дипломатичних представництв, насамперед у більшості країн Європи, португаломовних країнах світу, у багатьох регіонах Африки та Азії, а також у Південній Америці. Відносини Португалії з Індонезією, розірвані 1975 року, відновлені 1999 року, після захоплення останньою Східного Тимору. За останні роки Португалія заявила про намір закрити низку консульств у США та Франції, де їх є доволі багато, керуючись насамперед потребами економії коштів. Лише в Бразилії нараховується 10 португальських консульств і генеральних консульств. Станом на 2018 рік за кордоном працювало 148 дипломатичних представництв країни у статусі посольств і генеральних консульств.

Португалія визнає себе державою, відданою засадничим принципам і головним напрямом та пріоритетам діяльності Організації Об'єднаних Націй (ООН). Саме у цій авторитетній організації Португалія за останні роки домоглася найбільших успіхів. Вершиною міжнародно визнаних досягнень Португалії стало обрання на посаду Генерального секретаря ООН Антоніу Гутерреша – португальського політика-соціаліста, прем'єр-міністра Португалії (з 28 жовтня 1995 до 6 квітня 2002 р.), Верховного комісара ООН у справах біженців (2005–2015 рр.). Він став 9-м генеральним секретарем ООН (з 1 січня 2017 р.). Його ім'я часто фігурувало серед ймовірних кандидатів на посаду президента Португальської Республіки на виборах 2011 та 2016 років, однак він відмовлявся виставляти свою кандидатуру.

Антоніу Гутерреш 26 вересня 2016 року перемиг у змаганні за посаду Генерального секретаря ООН, а 30 грудня 2016 року прийняв присягу і 1 січня 2017 року обійняв посаду Генерального секретаря ООН (до 31 грудня 2021 року).

Також доцільно було б згадати про обрання португальських кандидатів до Комітету з прав людини, Комісії міжнародного права, Комісії з питань континентального шельфу, Міжурядової океанографічної комісії та посади офіцерів поліції ООН. Головною метою країни 2018 року було переобрання свого представника до Комітету з економічних, соціальних і культурних прав (мандат 2019–2022 рр.) на виборах, які відбулися у квітні 2018 р. під час засідання ЕКОСОП. Окрім інших заявок на найближчий період, найважливішим є вибір Португалії як непостійного члена Ради Безпеки ООН (мандат 2027–2028 рр.) на виборах 2026 року.

Серед багатьох пріоритетів діяльності ООН Португалія надає особливого значення операціям з підтримання миру, які відповідають і її власним національним інтересам. Португалія сьогодні представлена в МІНУСМА (Міжнародна інтегрована місія зі стабілізації в Малі), МІНУСКА (Багатовимірні інтегрована стабілізація в Центральнопівденноафриканській Республіці), МООНСА (Місія ООН в Афганістані), МООНРЗС (Місія ООН з референдуму в Західній

Сахарі), UNIOGBIS (Організація Об'єднаних Націй в Гвінеї-Бісау) і Місії ООН в Колумбії. Також країна бере участь у скоординованих ООН міжнародних зусиллях щодо боротьби з морським піратством, передусім поблизу берегів Африки. У цьому контексті Португалія співпрацювала з Маврикієм у рамках Юридичного форуму Контактної групи з питань піратства неподалік узбережжя Сомалі (CGPCS). Місія Юридичного форуму полягала у вивченні, аналізі та обговоренні правових питань, пов'язаних з піратством, підтримання Контактної групи в курсі всієї правової інформації.

Португалія брала активну участь в операціях, проведених збройними силами ООН з метою підтримки миру в світі, зокрема, в Анголі та в Мозамбіку. Після призначення португальського офіцера командуючим місії ООН з проведення мирного референдуму у Західній Сахарі (MINURSO) 1991 р. Португалія значно посилила свою участь у миротворчих операціях у цій країні [11].

Прихильність Португалії до багатосторонньої дипломатії також відображається через участь у низці дочірніх структур ООН, зокрема в ЮНЕСКО, а також у діяльності Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Раді Європи (РЄ) та в інших міжнародних організаціях.

Зокрема, Португалія є учасником постійних миротворчих і спостережних місій ОБСЄ в різних частинах Європи, зокрема, й тепер у районі збройного конфлікту на Сході України. Міністр закордонних справ країни Ж. Гама був Головою організації 2002 року, коли головними пріоритетами діяльності вважали боротьбу з міжнародним тероризмом, зміцнення демократії в різних країнах Європи, досягнення кращих результатів в охороні довкілля. Як головуюча тоді країна, Португалія проводила в ОБСЄ політику збалансованого співвідношення інтересів між трьома напрямками діяльності організації – безпековому, людському вимірі та еколого-економічному [6].

Португалія стала членом Ради Європи у вересні 1976 р. після «Революції гвоздик». У рамках РЄ Португалія підтримує діяльність Комітету міністрів з прав людини, який відстежує дотримання рішень Європейського суду з прав людини і бере участь у засіданнях Європейського суду з прав людини, а також у діяльності САНДИ – комітету РЄ, який об'єднує юридичних радників міністерств закордонних справ різних держав.

До беззаперечних успіхів Португалії за останні роки можна зачислити право на організацію Всесвітньої виставки (Експо) 1998 р. в Лісабоні. Для її проведення було споруджено Парк Націй – спеціальний мегамайданчик, своєрідне місто в місті і одне з найкрасивіших місць Лісабона. Побудовано окрему лінію метро, футуристичну залізничну станцію, десятки виставкових павільйонів і найдовший у Європі 17-кілометровий міст Васко да Гама. Виставка тривала всього 5 місяців, потім всі об'єкти перепрофілювали, а територію перетворили в парк Націй, що вражає масштабами і відкритими просторами. Це сучасний житловий і діловий район з відмінною набережною, безліччю творів мистецтва і шикарними ресторанами.

Питання національної безпеки та оборони є фундаментальним завданням будь-якої суверенної держави. Ця сфера суспільного життя Португалії нерозривно пов'язана з членством країни у НАТО.

Комплектування збройних сил Португалії з травня 2010 року здійснюють громадяни країни обох статей на добровільній основі. При цьому існують різні форми служби: на постійній основі, за контрактом та волонтерство. Останні проходять службу протягом 12-ти місяців на добровільній основі. За контрактом служать мінімум два і максимум шість років з можливістю переходу в категорію постійно діючого складу збройних сил. Загальна чисельність військовослужбовців Португалії перевищує 64 тис. осіб, якщо не враховувати національну гвардію, сил цивільної оборони та військову поліцію, чисельність яких становить 40 тисяч.

Португалія була одним з фундаторів НАТО 1949 року. Цьому послужило вкрай вигідне геополітичне розташування країни на межі Європи та Африки з широким виходом у Атлантику, можливістю контролювати доступ до Середземного моря. Проте найбільшого стратегічного значення надавали Азорським островам, які розташовані майже на півдорозі між Європою та Америкою. Саме тому дві провідні країни-члени НАТО – США та Великобританія – просували членство країни у НАТО, незважаючи на правління фашистського режиму А. Салазара. Наголосимо, що на той час Іспанія ще не була членом НАТО, отож контроль над Гібралтаром був вкрай важливим.

Фінансовий та матеріальний внесок Португалії у діяльність НАТО завжди був незначним і ніколи не досягав бажаних 2 % від обсягу ВВП. До 1974 р. військові сили країни і значні фінансові видатки спрямовували на колоніальні війни в Африці. Однак внесок Португалії у НАТО визначався головним чином згодою на розміщення та сприяння діяльності стратегічно важливих баз на території країни. Військово-повітряні бази та глибоководні порти як в самій континентальній частині, так і на островах Мадейра та, передусім, на Азорському архіпелазі були життєво важливими для швидкого підкріплення сил НАТО та використання його потенціалу на випадок збройного конфлікту у Європі чи на просторах північної частини Атлантики. Зокрема, авіабази Лагенс, Бежа, а також аеродроми Монтежу, Еспіно і Ота виділені для дислокації авіаційних частин країн НАТО. На території Азорських островів розташовані американські військово-морські та військово-повітряні бази. До складу Об'єднаних збройних сил НАТО увійшли авіаційні підрозділи ВПС Португалії. Контроль над Мадейрою виявився визначальним для контролю за доступом до протоки Гібралтар, а Азорські острови стали головним пунктом заправки пального літаків та кораблів для швидкого розгортання сил у Центральній Європі, у Середземномор'ї та Середньому Сході, так само як і для антисубмаринного стеження та військово-морського спостереження [3].

Після 1980 року Португалія відновила своє повноправне членство, приєднавшись до Групи НАТО з ядерного планування та беручи участь у навчаннях НАТО. Встановлення прозахідного демократичного уряду та приєднання Португалії до європейських інтеграційних процесів спричинили

появу нових інтересів у активній ролі в діяльності Альянсу. Після проведення саміту НАТО в Лісабоні 2010 року, Португалія активно долучилася до процесу реформи структури органів військового управління НАТО. Уряд Португалії прийняв рішення щодо розміщення командування Військово-морських сил реагування НАТО в Лісабоні і підтвердив свою подальшу участь в операціях під егідою НАТО, що стало важливим засобом посилення впливу країни в Альянсі.

Пост командувача Об'єднаних збройних сил НАТО у регіоні так званої Іберійської Атлантики (IBERLANT) традиційно займає американський адмірал, штаб якого розташований в Оєрасі поблизу Лісабона. В Об'єднані збройні сили НАТО Португалія передала винищувально-бомбардувальну ескадрилью (20 літаків) і всі полки. Територію країни широко використовують також для розміщення військових складів і різного типу допоміжних об'єктів [14].

Після закінчення африканських операцій 1974 р. Португалія виявила готовність забезпечувати потреби НАТО як власними збройними силами на території самої країни, так і в складі військових місій Альянсу за кордоном. Зокрема, Португалія взяла на себе обов'язок споряджати Першу Комбіновану Бригаду, що перебувала в розпорядженні Європейського Союзного Верховного Командування (SACEUR), та погодилася збільшити спостереження та контроль над великим сектором Східної Атлантики шляхом надання морських фрегатів та проведення повітряної розвідки [11].

Керівництво країни добре усвідомлює, що зараз існує дуже багато напрямів розвитку Середземноморської ініціативи НАТО, а IBERLANT знаходиться у доволі вигідному положенні, щоб відігравати головну роль у стабілізації південно-західної частини Європи на межі з Африкою. Португалія готова зробити внесок в модернізацію та технічне і військове переоснащення IBERLANT, забезпечуючи його найновішими моделями і засобами контролю, комунікації, комп'ютерних та інформаційних технологій.

Участь Португалії у силах НАТО в рамках IFOR (Implementation Force) (з 1996 р. – Сили стабілізації, СФОР (Stabilization Force, SFOR) – сили НАТО з підтримки миру в Боснії і Герцеговині) заслуговує окремої уваги. У розгортання португальських повітрянодесантних та піхотних батальйонів залучено близько тисячі осіб персоналу. У пропорційних відношеннях Португалія була серед країн, які зробили найбільший внесок у розвиток IFOR–SFOR. З суто національної точки зору це був новий досвід для окремих підрозділів португальських збройних сил, які уряд хотів перетворити в елітні професійні частини. Португалія, діючи в рамках НАТО та широкого міжнародного консенсусу, зробила свій вагомий внесок у припинення кровопролитної війни на Балканах.

Після того, як 2004 року прибалтійські країни вступили в НАТО, вони попросили допомогти охороняти їхній повітряний простір. НАТО виділило спеціальні підрозділи за участю португальських пілотів для виконання цього прохання.

Португалія також підтримала ці ініціативи НАТО щодо боротьби з міжнародним тероризмом, насамперед після терористичних актів у низці

європейських міст. На спеціальному засіданні, що відбулося 25 травня 2017 року, союзники схвалили вступ НАТО до Глобальної коаліції і схвалили План дій проти тероризму.

Військовослужбовці португальських збройних сил також брали участь у місіях в Косово, Афганістані, Іраку і в операції, що проводили проти режиму Муаммара Каддафі 2011 р. Станом на 2018 р. Португалія брала і продовжує брати участь у місіях та операціях НАТО в Боснії, Косово, Іраку, Афганістані, Середземномор'ї (боротьба з тероризмом) та Індійському океані (боротьба з піратством). Керівництво НАТО планує залучати ВПС Португалії для посилення боротьби з підводними човнами і кораблями ймовірного противника в прибережних районах Атлантичного океану, а також для контролю і забезпечення протиповітряної оборони ділянки «повітряного мосту» між США та Близьким Сходом – від Азорських островів до континентальної частини країни. Особливу роль відіграють вони у забезпеченні прикриття на цих островах військово-повітряної бази Лагенс, яку використовують американські ВПС.

Отже, Португалія залишається активним членом та учасником різноманітних програм НАТО, посилюючи свою участь та надаючи Альянсу бази для військової авіації та флоту, а також всебічну підтримку засобами інфраструктури та інформаційного забезпечення.

Відразу після повалення фашистського режиму 1944 р. Португалія вибрала для себе серед пріоритетів зовнішньої політики набуття членства у Європейському Економічному Співтоваристві. Португалія разом з Іспанією розглядали повне членство в ЄЕС як запоруку ефективних макроекономічних та секторальних зрушень у національній економіці, а також як чинник внутрішньополітичної стабілізації. Розпад колоніальної імперії та вступ традиційних політичних і економічних партнерів країни – Великої Британії та Ірландії – до ЄЕС 1973 р. зумовили потребу переорієнтації на спільний європейський ринок. Зіштовхуючись у першій половині 70-х років з бар'єрами до ринків ЄЕС у вигляді Єдиних зовнішньоторговельних тарифів та Спільної сільськогосподарської політики, новий уряд Португалії бачив єдиний вихід з економічної ізоляції у повноправному членстві в Співтоваристві. До 1985 року ЄЕС перетворилося на основного торговельного партнера Іспанії та Португалії [1].

Для самого Співтовариства збереження стабільності на його південних флангах в умовах загальної геополітичної дестабілізації, передусім у регіоні Близького Сходу, розглядали як важливу умову підтримання необхідних взаємовідносин з країнами Південної Європи. Збагнувши, що ЄЕС побоюється економічних і соціальних наслідків вступу насамперед Іспанії, як значно вагомішого і проблемнішого кандидата, Португалія спробувала вступити окремо і якомога швидше. До уваги брали і такі суто португальські чинники економіки, як текстиль (становив 40 % промислового виробництва та 33 % експорту країни), міграція робочої сили та відстале сільське господарство [1]. Однак

керівництво ЄЕС постійно наполягало на безумовному коригуванні умов членства обох країн і одночасного їхнього прийняття.

Для Соціалістичної партії Португалії на чолі з М. Соарешом вступ до ЄЕС був тим єдиним шляхом, який би запобіг загрози державного перевороту як з боку правих, так і лівих сил. У постколоніальний період для Португалії членство в ЄЕС, а також європейська орієнтація її політики мали вивести країну з політичної ізоляції [2]. Варто також відзначити позицію Великої Британії щодо вступу Португалії. Маргарет Тетчер енергійно виступала за вступ Португалії у Співтовариство, дотримуючись традиційних пріоритетів британської зовнішньої політики: історична дружба і союз з Португалією та прагнення до ширшого Співтовариства. Натомість найбільшим противником членства була Франція, яка переживала за значні корективи у Спільній сільськогосподарській політиці у формі виділення квот новим членам, а також на загрозу іміграції робочої сили. Німеччина ж займала вичікувальну позицію.

Обрання нового і порівняно стабільного уряду, який сформував у червні 1983 року соціаліст Маріу Соареш, поліпшило ставлення ЄЕС до Португалії. Новий уряд швидко уклав з Міжнародним валютним фондом угоду, яка передбачала заходи, спрямовані на зменшення чималого зовнішнього боргу країни та подальшу перебудову економіки. В наступні місяці Соареш налагодив близькі стосунки з французьким колегою-соціалістом Міттераном, згодом Франція значно посилила прихильність до членства Лісабона у ЄЕС. На спеціальній зустрічі краї-членів ЄЕС на вищому рівні, що відбулася в березні 1985 року, були прийняті рішення щодо остаточного врегулювання сільськогосподарських проблем та приєднання Греції до Середземноморської інтеграційної програми, а вже у червні були підписані Угоди про повний вступ Іспанії та Португалії до ЄЕС 1 січня 1986 року [7].

На десятирічний період розраховано врегулювання різниці в цінах на рибу продукцію та митні збори. Зовнішні тарифи Іспанії та Португалії також підпадали під врегулювання протягом семи років відповідно до аналогічних тарифів Співтовариства. Питання внесків у спільний бюджет ЄЕС мали переглядати кожні шість років. Португалія в цьому плані ще довго перебувала повним бенефіціарієм [1].

Португалія після набуття членства в ЄЕС стала активним учасником його внутрішньої та зовнішньої політики, постійно подавала свої пропозиції щодо спільних політик, розширення та становлення ЄС як повноправного суб'єкта міжнародного права та міжнародних відносин. Вона привнесла до ЄС своє трансатлантичне покликання і особливий зв'язок з Африкою і португаломовними країнами, посприяла вдосконаленню боротьби з нелегальною міграцією. Примітно, що перші саміти ЄС–Африка та ЄС–Бразилія відбулися за ініціативою Португалії.

Португалія вже тричі головувала у Раді ЄС протягом 1992, 2000 та 2007 років. Символічним стало головування 2007 р., коли країни-члени ЄС після багаторічних дискусій прийняли Лісабонську угоду – базовий документ щодо принципів функціонування Європейського Союзу, який став складним

компромісом замість прийняття суперечливої Конституції ЄС. Офіційне підписання Лісабонської угоди відбулося 13 грудня 2007 року, після чого документ підлягав ратифікації національними парламентами 27-ми держав Євросоюзу.

Португалія перебувала на передовій лінії переломних етапів європейського будівництва, таких як формування Шенгенської зони, створення євро та підтримка розширень Союзу. Країна повністю взяла на себе відповідальність держави-члена в усіх напрямках та способах вдосконалення діяльності самого ЄС та його спільних політик.

Серед напрямів прискіпливої активності Португалії у спільних політиках ЄС можна назвати Спільну зовнішню і безпекову політику, де Лісабон уважно ставиться до миротворчих місій під егідою ЄС, насамперед в Африці та в Індійському океані, а також у Середземноморській політиці ЄС та у відносинах з країнами Латинської Америки (Іberoамериканське співробітництво) та Африки (саміти ЄС–Африканський Союз). Також сферою підвищеної відповідальності є спільна міграційна політика, адже Португалії та Іспанії доводиться першими на шляху до Європи зустрічати нелегальних мігрантів з країн Африки, котрі вирушають від північно-західного узбережжя Чорного континенту або проникають транзитом через Марокко. Доволі проблемними залишаються спільні сільськогосподарська та риболовецька політики, де Португалії доводиться в умовах гострої конкуренції відстоювати експортні квоти щодо традиційних для неї галузей сільського господарства та виробництва харчової продукції: вирощування цитрусових, оливок, винограду, корку, ранніх овочів та фруктів, а також вилову риби та експорту морепродуктів.

Насамперед слід зазначити в межах ЄС зміцнення відносин з Іспанією, передусім у рамках двосторонніх самітів та транскордонного співробітництва. Так само Португалія дбає про свої відносини зі Сполученим Королівством, контролюючи, зокрема, двосторонні питання, що виникають у Brexit. Припинення Лондоном членства у ЄС доволі гостро сприймають у Лісабоні, адже Лондон протягом багатьох століть відігравав роль гаранта незалежності і територіальної цілісності Португалії, захищав інтереси країни на рівні міжнародних організацій. Чого варте лише протегування при вступі у НАТО та ЄС. Водночас Велика Британія традиційно входила до першої п'ятірки торговельних партнерів. Багато тисяч заможних британців скупило нерухомість у туристично привабливих частинах Португалії. Таких прикладів тісного португало-британського співробітництва можна навести чимало. Отож Португалія цілком слушно боїться втратити серед членів ЄС надійного союзника, хоча двостороння співпраця в нових умовах може наповнитися додатковими можливостями.

За останні декілька років економічні позиції Португалії в ЄС відчутно поліпшилися. Особливо це стало помітним після гнітючих для країни наслідків світової фінансової кризи 2008–2010 рр., коли Португалію вважали однією з найдепресивніших країн-членів ЄС з найвищими показниками падіння ВВП і

безробіття. Тоді у європейській політиці вона разом з Іспанією, Ірландією та Грецією входила до сумнозвісної групи PIGS.

Сучасні економічні тренди характеризуються дещо «м'якшими» змінами, порівняно з Іспанією. Це, зокрема: помірний приріст ВВП при збереженні бюджетного дефіциту, порівняно високе безробіття, але значно менше, ніж у кризовий період, величезний державний борг, стримування збільшення реальної заробітної плати, мляве підвищення продуктивності праці, обмеження державних витрат. Позитивними моментами стали нарощування валових капіталовкладень і (як в Іспанії) сублімація експорту. Проте за таких темпів збільшення ВВП економіка Португалії може на роки застрягти на низькій траєкторії зростання [9].

Станом на 2018 р. економіка Португалії займала 42 місце у Звіті про глобальну конкурентоспроможність Світового економічного форуму за 2017–2018 рр. Показник ВВП за паритетом купівельної спроможності становив 333 млрд дол. США. Також промовистим є той факт, що Португалія зуміла значно наростити обсяги експорту товарів, який протягом 2009–2017 р. зріс на 57,1 %. Експорт країни 2017 р. становив 84,3 млрд дол. США, а імпорту – 80,8 млрд дол. США. Переважний обсяг міжнародної торгівлі здійснюється в межах ЄС, на який припадало 72,8 % португальського експорту і 76,5 % португальського імпорту 2015 року [12]. Проте рівень безробіття – 6,7 % 2018 р. – є дещо вищим показником від середнього по ЄС.

Задля нейтралізації кризових ефектів основний наголос зроблено на заохочення підприємницької діяльності та виробничу взаємодію у високотехнологічних секторах. Зокрема, сьогодні в країні склалося кілька конкурентоспроможних кластерів: автомобільний (на базі компанії «Autoeuropa»), авіаційний (лідер – фірма OGMA), хімічний і нафтохімічний, телекомунікаційний, інформаційний, фармацевтичний, біотехнологічний, виробництво відновлюваних джерел енергоносіїв і т. д.

Наприкінці січня 2017 року прем'єр-міністр Португалії Антоніу Кошта проголосив приватно-державну стратегію комплексного розвитку в країні індустрії четвертого покоління. Програма дій, розрахована на чотири роки, оцінюється в 4,5 млрд євро і передбачає 60 заходів, які створять додаткові стимули зростання для 50 тис. високотехнологічних компаній. Вона передбачає участь як великих корпорацій, включаючи португальські філії зарубіжних ТНК, так і місцевих підприємств малого і середнього бізнесу.

Також за вказаний період різко пожвавився невиробничий сектор, передусім розвиток міжнародного туризму. За період 2009–2016 рр. чисельність іноземних туристів у Португалії зросла з 6,4 до 10,2 млн осіб на рік, а доходи від туризму загалом зросли до 12,6 млрд євро [9].

Найголовнішим суспільним досягненням Португалії за роки членства у ЄС стала поступова трансформація країни з традиційного постачальника робочих рук на ринки третіх держав, насамперед у Німеччину, Францію, Велику Британію, країни Бенілюксу, що спостерігалось протягом багатьох років після Другої світової війни, у привабливу країну для іноземних трудових імігрантів,

передусім з країн Східної Європи, в тому числі й з України. Найбільше, за неофіційними даними, українців: станом на 2018 р. їх налічують близько 38 тис. осіб [8].

Варто зауважити, що геополітичне положення та значна віддаленість Португалії від провідних центрів прийняття загальноєвропейських рішень, таких як Берлін, Париж, Рим, донедавна й Лондон, впливають на відносно меншу заангажованість європейськими справами. Тим не менше, на останніх парламентських виборах 6 жовтня 2019 р. впевнено перемогла Соціалістична партія прем'єр-міністра Антоніу Кошти, яка виразно підтримує пріоритети поглиблення євроінтеграційного зовнішньополітичного курсу країни. У ході виборчої кампанії з'явилася низка нових проєвропейських партій, починаючи від ПАН (партія «Люди, тварини та природа»), ініціативна ліберальна та правоцентристська Аліанчі. Єдиний виняток – права євроскептична Chega (Досить), яка не мала істотного впливу на голосування.

У жодній іншій країні ЄС не було такої очевидної переваги економічного успіху перед іншими досягненнями членства країни у Спільноті. Однак Португалія не застрахована від феномену європесимізму. Хоча підтримка громадян Португалії європейського проєкту залишається сильною, вони не завжди впевнені, що він виживе. Лише 35 % респондентів вважають малоімовірним, що ЄС розпадеться у найближчі 10–20 років. Зважаючи на сильне відчуття важливості ЄС для економічного майбутнього Португалії, це, можливо, певним чином пояснює стрес, песимізм та печаль у їхньому ставленні до теперішнього нестабільного світу. Майже 53 % португальців впевнені, що членство в ЄС часто захищає європейців від зловживань чи невдач національних урядів. Отож ЄС має хорошу репутацію в Португалії [10].

Отже, роль Португалії в ЄС має всі підстави посилюватися, а країна сподівається і в подальшому, завдяки своєму активному членству, отримувати вигоди і гарантувати стабільне соціально-економічне зростання і суспільний прогрес.

Одним зі специфічних напрямів активної зовнішньополітичної діяльності Португалії є заснування та постійна підтримка діяльності Співдружності португаломовних країн та зв'язків з національною діаспорою. Співдружність португаломовних країн (*порт.* Comunidade dos Países de Língua Portuguesa, CPLP) – багатосторонній форум для взаємної співпраці між португаломовними країнами усього світу. Його офіційно заснували 1996 року сім країн: Ангола, Бразилія, Кабо-Верде, Гвінея-Бісау, Мозамбік, Португалія та Сан-Томе і Принсіпі. Східний Тимор приєднався до співдружності 2002 року після відновлення незалежності від Індонезії. Бразилія, Східний Тимор і 5 африканських країн – всі колишні колоніальні володіння Португалії. Організація проводить регулярні форуми в різних країнах-членах, проголошуючи ті чи інші пріоритетні завдання. На черговому саміті в Луанді (Ангола) 2005 р. день 5 травня проголосили міжнародним Днем португальської мови та культури.

Після організаційного створення 1996 р. CPLP мав два розширення. Перше пов'язане з приєднанням Східного Тимору 20 травня 2002 р. до 4-ї Конференції глав держав та урядів, яка відбулася в Бразилії. Друге розширення стало результатом приєднання Екваторіальної Гвінеї, яка стала дев'ятою країною-членом, формально 2016 року на 10-му саміті, який також відбувся в Бразилії, проте після резолюції, прийнятої 2014 року в Ділі.

CPLP слугує політичним проектом, заснованим португальською мовою, як історичний зв'язок і спільна спадщина держав-членів, які роблять географічно розривний простір, однак ідентифікуються однією мовою. Організація має три ключові напрями діяльності: політичну і дипломатичну координацію, співпрацю у низці областей, а також пропаганду і поширення португальської мови.

Співробітництво заохочують і підтримують як державні, так і приватні інституції та організації, воно охоплює широке коло питань, таких як освіта, економіка, юстиція, навколишнє середовище, культура, соціальні питання, охорона здоров'я, енергетика, спорт і молодь та багато інших. Також існує регулярна співпраця, наприклад, між конституційними судами, омбудсменами, генеральними прокурорами, керівниками центральних банків, військовими органами, директорами поліції, профспілковими організаціями та університетами. Співробітництво є сферою великої життєздатності, яка передбачає участь державних адміністрацій держав-членів, а також залучення громадянського суспільства.

Центральним органом третьої сфери діяльності є підтримка португальської мови. Прийняття Бразиліанських та Лісабонських планів дій 2010 та 2013 років дало змогу визначити глобальні стратегії для поширення та утвердження португальської мови. Тут важливі функції передано до компетенції Інституту Камоенса.

У столиці Бразилії 2016 року відбулася вже одинадцята Конференція глав держав та урядів, яка схвалила нове стратегічне бачення CPLP, спрямоване на створення набору керівних принципів для інтенсифікації та модернізації Співдружності щодо вирішення нових викликів глобалізованого світу. CPLP позиціонується як політичний проект, заснований на португальській мові, як історичний зв'язок і спільна спадщина держав-членів, які хоч і створюють географічно розірваний простір, проте ідентифікуються однією мовою. У цьому контексті важливо також виокремити напрям підтримки португальської мови та культури, відомий як лузофонія (римська провінція Лузітанія, антична назва Португалії), котрий охоплює весь португаломовний світ, об'єднуючи не лише країни-члени CPLP, а й території, де ця мова має значне поширення (Гоа, Діу, Даман в Індії, Макао в Китаї тощо).

Для підтримання високого міжнародного статусу португальської мови Лісабон створив ефективну інституцію – Інститут Камоенса (*Instituto Camões, IC*). Це державна некомерційна установа, створена владою Португалії для просування португальської мови і культури в усьому світі. За свою багаторічну діяльність у галузі міжкультурного діалогу і розвитку гуманітарних наук

2005 року Інститут став лауреатом Премії принцеси Астурійської, яку вручили на урочистому вшануванні в місті Ов'єдо, Іспанія.

ІС виник у червні 1992 року, замінивши попередній Інститут португальської культури і мови; його назвали на честь Луїса де Камоенса – великого і найпопулярнішого в світі португальського поета, автора поеми «Луїзіада». Інститут має широку адміністративну автономію та водночас підпорядкований Міністерству закордонних справ, яке уповноважене на здійснення зовнішнього культурного співробітництва. Частина проектів ІС здійснює спільно з Міністерством освіти і Міністерством культури Португалії.

Головний офіс ІС знаходиться у Лісабоні. Інститут Камоенса активно представлений як по всьому світу, так і в самому лузофонському просторі. Ця обставина робить його найважливішим координуючим органом Співдружності португаломовних країн. Зараз відділення ІС працює в 30-ти державах Європи, Південної та Північної Америки, Азії, Африки. Філії Інституту відкриті, крім іншого, при таких міжнародних організаціях співпраці, як Африканський Союз (у штаб-квартирі в Аддіс-Абебі, Ефіопія) і ЕКОВАС (Економічне співтовариство країн Західної Африки, штаб-квартира в Абуджі, Нігерія). ІС є членом Європейського союзу національних інститутів культури [5].

Португалії та Іспанії належить історична першість в освоєнні Латинської Америки та у просуванні на цей континент вже в сучасних умовах інтересів Європейського Союзу. У сучасній європейській політиці під цим кутом зору розвивається окремий напрям відносин, відомий під назвою Іберо-американське співробітництво. При цьому беззаперечним лідером інтересів Лісабона в Латинській Америці була і залишається Бразилія. Іберо-американське співробітництво, що об'єднує три європейські країни (Іспанію, Португалію та Андорру) і понад 20 країн Латинської Америки, в яких державними мовами є іспанська або португальська (Бразилія). Традиційними формами співпраці є регулярні саміти, де розглядають, а згодом національними інституціями реалізують актуальні завдання соціально-економічного розвитку та культурного співробітництва країн-учасниць.

Іберо-американський саміт (проводиться з 1991 року) – щорічний з'їзд президентів та інших представників понад 20-ти держав, так чи інакше пов'язаних з іберо-романською культурою. Саміт проводять щороку протягом двох днів. Місце проведення постійно змінюють. Португалія взяла на себе зобов'язання з цього проекту з часу його створення 1991 року в Гвадалахарі (Мексика), хоча ніколи не надавала особливого значення цьому форуму. Традиційно вона представлена на самітах глав держав і урядів на найвищому рівні (президент Республіки, прем'єр-міністр і міністр закордонних справ). Ця організація насамперед актуальна як інструмент зміцнення відносин з латиноамериканськими країнами та її більш ніж 600 мільйонами громадян, заснованих на спільних цінностях, культурних та мовних спорідненостях та взаємних економічних інтересах [4].

Португалія також здійснює моніторинг роботи інших регіональних американських організацій, де вона перебуває у ролі спостерігача, зокрема

таких, як *Організація американських держав* (ОАД) і *Тихоокеанський альянс* (ТА). У межах ЄС Португалія була однією з держав-членів, найбільше задіяних у забезпеченні і збереженні трансатлантичних відносин з країнами Латиноамериканського регіону як пріоритетів зовнішньої політики Європейського Союзу, підтримки створення та зміцнення відносин з окремими державами та групами країн через різні інструменти та механізми. Зокрема, це Угода про асоціацію між ЄС та МЕРКОСУР, модернізація торговельних угод тощо. Найважливіші португальські компанії сьогодні присутні в Латинській Америці у таких сферах, як будівництво, громадські роботи та інфраструктура, фінанси, туризм, енергетика, управління водними ресурсами, сільське господарство, роздрібна торгівля, фармацевтична промисловість.

Отже, Португалія, незважаючи на свої невеликі розміри та вагомість у світовій політиці, останніми роками значно зміцнила свої позиції на міжнародній арені завдяки членству у впливових міжнародних організаціях. Свідченням активної позиції в ООН стало обрання 2017 р. на посаду Генерального секретаря колишнього прем'єр-міністра країни А. Гутерреша. Вона є активним учасником миротворчих місій ООН, активно бореться із загрозами міжнародного тероризму та нелегальною міграцією. У НАТО країна була серед засновників, займає стратегічно важливе положення на межі Європи та Африки біля Середземного моря; на території країни знаходиться багато військових баз Альянсу. Попри відносно недавнє входження до складу ЄС Португалія зуміла заручитися підтримкою у складному протистоянні з Іспанією, значно наростити обсяги іноземних інвестицій, модернізувати національну економіку, подолати негативні наслідки світової фінансової кризи. Окрім цього, зважаючи на історичне минуле і світове поширення португальської мови, країна має і власні додаткові важелі підтримання свого авторитету. Зокрема, це Співдружність португаломовних країн, політика лузофонії та Інститут Камоенса, а також участь у Іbero-американському співробітництві.

Досвід Португалії у розширенні свого членства в міжнародних організаціях та в посиленні власної позиції у їхній діяльності може бути корисним і для України. Адже геополітичне становище нашої держави на протилежному від Португалії кінці Європи на стику з такими ж проблемними для старого континенту загрозами, як збройні конфлікти, нелегальна міграція, контрабанда, зумовлюють зацікавленість у спільній координації та підтримці територіальної цілісності України та попередження загроз задля благополуччя всієї Спільноти. Достатньо великий споживчий ринок, потужний сільськогосподарський потенціал України створюють привабливість для ЄС. Саме португальський досвід поступового еволюційного набуття членства в НАТО та ЄС, уникнення багатьох помилок у трансформації політичної та економічної систем, відданість базовим цінностям демократії, верховенства права і поваги до прав людини є тими беззаперечними дороговказами, які необхідно пройти й Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Копійка В. В. Проблеми вступу Іспанії та Португалії до європейських співтовариств / В. В. Копійка // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Київ : Інститут міжнародних відносин, 2001. – Вип. 30. – С. 34–47.
2. Копійка В. В. Розширення як феномен європейського будівництва / В. В. Копійка // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Київ : Інститут міжнародних відносин, 1999. – Вип. 14.
3. Мінгазутдінов І. О. Розширення НАТО та ЄС: парадокси взаємозалежності / І. О. Мінгазутдінов // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Серія «Міжнародні відносини». – 1999. – № 11. – С. 35–48.
4. Яковлев П. П. Иберо-американское сообщество – фактор взаимодействия Европы и Латинской Америки / П. П. Яковлев // Актуальные проблемы Европы. – 2007. – № 3. – С. 66–100.
Интернет-джерела:
5. Культурная дипломатия через образование: Институт Камоэнса [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://medinaschool.org/world/prtugalskij-yazyk-s-institutom-kamoensa>.
6. Португалия вступает на пост Председателя ОБСЕ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.osce.org/ru/secretariat/15064?download=true>.
7. Португалия: движение вперед вопреки преградам [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ug.ru/ug_pril/ol/2000/09/ereview.htm.
8. Українська громада в Португалії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://portugal.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pt/ukrainians-in-pt>.
9. Яковлев П. П. Европа перед выбором: исторические развилки иберийских стран [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.perspektivy.info/print.php?ID=431103>.
10. Dennison Susi and Franco Livia. The instinctive multilateralist: Portugal and the politics of cooperation. 02.10.2019 [Electronic resource]. – Available from : https://www.ecfr.eu/publications/summary/instinctive_multilateralist_portugal_politics_cooperation.
11. Portugal and NATO [Electronic resource]. – Available from : http://www.photius.com/countries/portugal/national_security/portugal_national_security_portugal_and_nato.html.
12. Portugal – Ficha País (Outubro 2017) [Electronic resource]. – Available from : <http://www.portugalglobal.pt/PT/Biblioteca/LivrariaDigital/PortugalFichaPais.pdf>.
13. Sanchez da Costa Pereira Pedro. Portuguese foreign policy: constraints and responses [Electronic resource]. – Available from : <http://funag.gov.br/loja/download/the-road-ahead-livro-funag.pdf>.
14. Total Available Reserve Military Components by Country. Portugal [Electronic resource]. – Available from: <https://www.globalfirepower.com/active-reserve-military-manpower.asp>.

Стаття надійшла до редколегії 30.08.2019

Прийнята до друку 10.09.2019

THE CURRENT POSITION OF THE PORTUGUESE REPUBLIC IN INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

Ihor Zinko

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032)231-41-51,
e-mail: igor_zinko@ukr.net*

The peculiarities of political and legal foundations and institutional support for the realization of the national interests of the Portuguese Republic at the level of international organizations, both global and European, are considered. Special advantages and disadvantages of the geopolitical and geostrategic position of Portugal are noted, which in the historical past have decisively influenced the foreign policy priorities of the country, but now have less importance. into Euro-Atlantic and Euro-integration

structures. Portugal's marked commitment to security policy at UN, NATO and EU level is underlined. The growing effects of Portugal's involvement in the activities of the EU institutions were noted, as well as the increased interest of society by deepening cooperation with the EU against the background of the threatening trends of Euroscepticism in other countries. Highlighted are the country's most notable initiatives in individual EU common policies that affect it most. The consequences for Portugal of the EU's withdrawal from the EU are outlined, as London has traditionally been a strategic partner of Lisbon. Portugal's active position in the Commonwealth of Portuguese-speaking Countries, where it has cultural and historical leadership, is highlighted, despite the lack of sufficient financial support for many initiatives. The country's position in Ibero-American cooperation is also analyzed as a form of expanding EU relations with Latin American countries. It is noted that certain positions of Portugal's experience in improving its own international political image and maintaining an active position in the activities of international organizations can be useful for Ukraine.

Key words: Portuguese Republic; foreign policy; security policy; UN; NATO; EU; Commonwealth of Portuguese-speaking countries; Ibero-American cooperation; EU common policies; European integration; international relations.